

Ainutkertaisesta kirjekokoelmasta tinkimätön tutkimus

Sarasti-Wilenius, Raija: *Dear Brother, Gracious Maecenas. Latin Letters of the Gyldenstolpe Brothers (1661–1680)*. Suomalainen Tiedeakatemia 2015.

Pätevän tekstilähtöisen tutkimuksen peruspilari on laadukas ja luotettava tekstieditio. Raija Sarasti-Wileniuksen laatima editio Gyldenstolpen veljesten kirjeistä täyttää kirrkaasti nämä kriteerit. Teos on vaatinut suunnattomasti työtä, jonka ansiosta arvokas kirjeaineisto on nyt kaikkien ulottuvilla. Raija Sarasti-Wilenius tuntee aineistonsa perin pohjin ja on aiemmin julkaissut sitä koskevia tutkimuksia. Kirjeissä kuitenkin riittää edelleen tutkittavaa vaikka millä mitalla, joten sopiikin odottaa ja toivoa, että eri alojen tutkijat – muiden muassa historioitsijat ja kielentutkijat – käyvät käsiksi tähän kiinnostavaan materiaaliin.

Kirjekokoelma ja kirjeiden kieli Michael Wexionius (1609–70) oli Turun akatemian alkuaikojen johdohahmo, joka aateloitiin opillisten ansioidensa vuoksi vuonna 1650 nimellä Gyldenstolpe. Hän oli historian ja politiikan ensimmäinen professori ja hänen johdolaan vuonna 1642 julkaistiin Turun akatemian ensimmäinen väitöskirja *Discursus politicus de prudentia*. Wexioniuksella oli merkittävä vaikutus eurooppalaisen humanismin juurruttamisessa Turun akatemiaan.

Michael Wexionius-Gyldenstolpen perheen kirjeenvaihtoa on

säilynyt kolmelta eri sukupolvelta (vuosilta 1660–1708) yhteensä reilut 700 kirjettä. Säilyneet kirjeet ovat Michaelin pojan, Nils Gyldenstolpen kokoelmista ja sen myötä suurimmaksi osaksi Nilsille osoitettuja kirjeitä, siksi säilynyt kokoelma on pakostakin tietyssä määrin Nils-keskeinen. Sarasti-Wileniuksen editioon on koottu Michaelin kuuden pojan Gabrielin, Nilsin, Danielin, Samuelin, Carlin ja Gustafin 190 latinankielistä kirjettä. Mukana on myös pari säilynyttä poikien isälleen Michaelille lähettämää kirjettä. Kirjeet käsittävät ajanjakson 1661–80 ja valtaosa niistä kulki Turun ja Tukholman välillä, sillä Nils Gyldenstolpe asui suurimman osan elämänsä Tukholmassa.

Sarasti-Wilenius on asettanut editiossaan kirjeet kronologiseen järjestykseen kirjeissä mainitun päiväyksen perusteella, ja tämä pääosin noudattaa Uppsalan yliopistonkirjastossa säilytettävän kirjeiden käsikirjoituskokoelman (Nordinska samlingen, vol. 468–470) järjestystä. Kaikissa kirjeissä ei ole päiväystä, mutta Sarasti-Wilenius on pystynyt esimerkiksi kirjeen sisällön perusteella ajoittamaan tiettyjä päiväämättömiä kirjeitä, siksi jotkin kirjeet ovat eri järjestyksessä kuin kirjaston kokoelmassa. Milloin kirjeiden ajoittaminen on ollut mahdotonta todistusaineiston puutteen takia, Sarasti-Wilenius on pitäytynyt Nordinska samlingenin mukaisessa järjestyksessä. Ratkaisu on kaikin puolin hyvin perusteltu. Todettakoon kuitenkin tässä yhteydessä, että vaikka kirjekokoelmien kohdalla kronologista järjestystä pidetään usein itsestäänselvyytenä, meille on säilynyt kirjekokoelmia tai niiden osia, joissa kirjeet on järjestetty myös muulla tavoin, esimerkiksi aiheen tai vastaanottajan mukaan. Tällaisissa tapauksissa alkuperäisen kokoelman rakennetta ei saa jättää huomiotta, sillä kokoelman laatija on kenties tarkoittanut kirjeet luettavaksi ja ymmärrettäväksi juuri siinä järjestyksessä kuin ne ovat kokoelmassa.

Ylipäätään kirjekokoelmien kohdalla ei sovi unohtaa, että kyse on paitsi yksittäisistä kirjeistä myös laajemmasta kokonaisuudesta.

Latina oli veljesten ensisijainen kieli kirjeissä. He oppivat pienestä pitäen, kuten sivistyneistön pojat yleensäkin, kirjoittamaan latinaa. He kirjoittivat myös ruotsin- ja ranskankielisiä kirjeitä, mutta vain murto-osan latinankielisiin verrattuna. Perheen naiset taas kirjoittivat kirjeensä lähes aina ruotsiksi, jossain tapauksissa myös ranskaksi. Sarasti-Wileniuksen mukaan latinan käyttö poikien keskinäisessä kirjeenvaihdossa näin suuressa määrin on poikkeuksellista jopa tuon ajan mittapuulla arvioituna. Taustalla vaikuttavat perheen isän Michael Wexionius-Gyldenstolpen pyrkimykset saattaa pojat osaksi valtakunnallista ja kansainvälistä oppineistoa.

Ainutkertainen materiaali

Gyldenstolpen veljesten säilynyt kirjeenvaihto on monella tavalla ainutkertainen materiaali. Kirjeenkirjoitus oli sivistyneistön keskeinen kommunikaatioväline. Poikien kirjeet valottavatkin 1600-luvun yhteiskuntaa, sivistyneen yläluokan monia eri puolia, poikien koulutusta ja perheen elämää. Kirjeet antavat yksityiskohtaisia tietoja myös itse henkilöistä. Tietomme vanhimmasta veljeksestä Gabriel Gyldenstolpesta perustuvat suurelta osin säilyneeseen kirjeenvaihtoon. Kirjeet oli tarkoitettu vain vastaanottajan tai kenties lähipiirin nähtäväksi, minkä vuoksi ne ovat autenttisempi lähde kuin julkisiksi tarkoitettujen kirjeiden tai kirjekokoelmien, vaikkakin aina on pidettävä mielessä, ettei mikään kirjallinen lähde kuvaa historiallista totuutta sellaisenaan.

Gyldenstolpen veljesten kirjeet ovat antoisia myös aikansa kirjeenkirjoituksen ja kirjekulttuurin näkökulmasta. Kirjeiden skaala on laaja, pikkupoikien raapustuksista retorisesti ja tyyllisesti hiotuihin kirjoitelmiin. Tyyli saattaa vaihdella epämuodollisesta muodolliseen saman kirjeen sisällä-

kin käsiteltävän aiheen mukaan. Sarasti-Wilenius jakaa esipuheessa kirjeiden aiheet karkeasti seitsemään laajempaan kategoriaan: politiikka, paikallisuutiset, talousasiat, perheasiat, kirjoittajan henkilökohtaiset asiat, klientin esittämät asiat (esimerkiksi pyynnöt) patronukselle sekä erilaiset onnitteletut. Nämä kategoriat kuitenkin pitävät sisällään mitä moninaisimpia asioita ja käytännössä kirjeissä käsitellään lähes kaikkea maan ja taivaan väliltä.

Kolmen nuorimman veljeksien kirjeenkirjoituksen kehittymistä voimme seurata melkein vuosi vuodelta viisi-kuusivuotiaasta saakka. Varhaisin kyhäelmä on Gustafin noin viisivuotiaana kirjoittama kirje, jossa näkyy että kirjeenkirjoituksen opettelu aloitettiin tietyistä kirjeenkirjoituksen konventioista, tyyppillisesti tervehdyksistä, päiväyksistä ja allekirjoituksista. Kirjeenkirjoituksen konventiot, kuten tervehdykset ja puhuttelut, valaisevat osaltaan myös aikansa yhteiskuntaa ja sosiaalisia tapoja.

Sarasti-Wilenius on liittännyt mukaan muutamia kuvia alkuperäisistä kirjeistä, joista näkyvät veljesten käsialat. Mainittu Gustafin kirje on mainio esimerkki, koska se paljastaa, miten Gustafilla, kuten pienillä lapsilla yleensäkin, rivit menevät vähän vinksin vonksin. Käsialojen ja materiaalisten seikkojen käsittely on paikallaan, sillä niillä on oma merkityksensä tutkitessa kirjeenkirjoitusta. Kirje on esine ja kertoo sellaisena jotakin kirjoittajastaan.

Ciceron kirjeet esikuvina

Gyldenstolpen perheen koulutus ankuroituu humanistiperinteeseen, jossa tärkeää oli ajan tavankäytännön mukaisesti kasvatusohjelma, niin sanottu *studia humanitatis*. Tämän muodostivat latinan kieli, antiikin kirjallisuus, historia ja moraali- ja filosofia. Veljesten koulutuksessa, joka alkoi kotiopettajan johdolla ja jatkui sitten Turun akatemian monipuolisen kielitaiton olle keskeinen elementti. He osasi-

vat lukuisia kieliä ja myös puhuivat isänsä kanssa latinaa, ranskaa ja kreikkaa. Latinan kieli- ja tyyliihanteena olivat antiikin Rooman auktorien tekstit. Kirjeenkirjoitus nojautui vahvasti niin kielensä, tyyliensä kuin sisältönsäkin osalta kirjeenkirjoituksen traditioon, jonka juuret ovat antiikissa. Marcus Tullius Ciceron (106–43 eKr.) kirjeiden löytymisen myötä 1300-luvulla kirjeenkirjoitus oli kokenut renessanssin ja kirjeet koettiin nyt myös kanavaksi ilmaista henkilökohtaisia kokemuksia ja tunteita. Keski- ja uusklassikaisen kirjeteorian (*ars dictaminis*) korostamat ohjeet kirjeenkaavamaiseen rakenteeseen – kirjeenkirjoitukseen sovellettiin antiikin retorikan mukaista puheen rakennetta – ja muodollisuudesta koettiin kuitenkin edelleen hyödylliseksi, ennen kaikkea julkisissa kirjeissä.

Tuttavallisissa kirjeissä suurimpana esikuvana olivat Ciceron kirjeet, joista 1600-luvulla oli tullut myös koulujen keskeistä opetusmateriaalia. Jo pienestä pitäen lapset opetettiin kirjoittamaan kirjeitä Ciceron mallin mukaisesti. Vaikka tähän jäljittelyyn eli imitatioon kuului, varsinkin myöhemmässä vaiheessa, että esikuvaa ei matkittu suoraan vaan pyrittiin jäljittelemään luovasti, kokoelmasta näkyy, että monet Ciceron kirjeiden sanonnat ovat siirtyneet sellaisenaan poikien kirjeisiin. Paitsi fraasit myös tietyt samat topokset esiintyvät niin Ciceron kuin Gyldenstolpen veljesten kirjeissä. Kirjeissä toistuu usein maininta siitä, että kirjoittaja haluaa kirjoittaa vaikka hänellä ei varsinaisesti ole mitään kerrottavaa. Toisaalta vastaanottaja taas usein mainitsee olevansa mielisään saadessaan kirjeen. Tässä tulee esiin yksi kirjeenvaihtoa määrittävistä funktioista, joka on ystävyys- ja vaaliminen sekä kommunikaation ylläpitäminen. Kirjettä onkin antiikista saakka luonnehdittu toisistaan erossa olevien ystävien väliseksi keskusteluksi. Tämä esiintyi jo määritelmänä Erasmus Rotterdamilaisen vuonna 1522 laatimas-

sa vaikutusvaltaisessa kirjeoppaassa *De conscribendis epistolis*, joka toimi esikuvana monille myöhemmille kirjeenkirjoitusoppaalle.

Ensimmäisen Suomessa painetun kirjeoppaan (ks. Sarasti-Wilenius 2009) julkaisi vuonna 1689 Daniel Achrelius, joka oli Daniel Gyldenstolpen opiskelijatoveri. Kirjeenkirjoitusoppaita laadittiin opetuskäyttöön ja niissä esiteltiin kirjeenkirjoituksen teoriaa sekä esikuvallisia kirjeenkirjoittajia eri ajoilta. 1600-luvun kirjeenkirjoituksessa onkin vaikutteita antiikin, keskiajan sekä uuden ajan humanistisesta kirjeenkirjoituksen traditiosta.

Ansiokasta taustoitusta

Kontekstuaalistamisen merkitystä ei voi liikaa korostaa. Kirjeiden ymmärtämisen kannalta on keskeistä tuntee mahdollisimman kattavasti muun muassa kirjeiden kirjoittaja ja vastaanottaja, heidän suhteensa, yhteiskunta, jossa kirjeet on kirjoitettu ja aikakauden kirjeenkirjoituksen konventiot. Kirjeenkirjoitus on erityisen vastaanottajalähtöistä kirjoittamista ja vastaanottajan rooli ohjaa kirjoittajan strategisia valintoja (esimerkiksi retoristen tai tyyllisten keinojen käyttämistä).

Sarasti-Wilenius on laatinut perusteellisen johdannon, jossa esitellään Gyldenstolpen perheen jäsenet (isä sekä pojat) ja valotetaan kirjeiden tyyliä, rakennetta, topoksia sekä kirjeenkirjoittamisen konventioita, kuten alku- ja lopputervehdyksiä sekä päiväysten merkitsemistä, sanastoa ja lyhenteitä. Klassisen ja 1600-luvun latinan välillä on monia eroja, jotka näkyvät selkeimmin sanastossa, mutta eroavaisuuksia löytyy myös ortografista, morfologiasta ja lauseopista. Näitä on esitelty johdannossa ansiokkaasti ja mielestäni riittävän kattavasti uuslatinaan pehryttämättömänkin näkökulmasta. Mainittakoon ortografian puolelta esimerkkinä diftongien ae, oe ja pitkän e:n oikeinkirjoituksen horjuvuus, mikä näkyy mainiolla tavalla teoksen otsikossakin

olevan Maecenas-nimen kohdalla: Gyldenstolpen poikien kirjeissä sen kirjoitusasuina esiintyvät Mecaenas, Moecenas, Mecoenas, Moecoenas, toisinaan jopa samassa kirjeessä. Kirjan loppupuolella on vielä sanalista sanoista, joista kirjeissä esiintyy eri kirjoitusvariantteja.

Kunkin kirjeen alkuun on laadittu sisältökuvaus, mikä on mielestäni onnistunut ratkaisu. Toinen vaihtoehto olisi voinut olla alkutekstin rinnalla kulkeva käännös, mutta käännökset olisivat paisuttaneet ehkä kohtuuttomasti nyt jo muutenkin muhkeaa teosta. Lisäksi erikseen kirjeiden jälkeen on kommentaariosuus, jossa selitetään kirjeiden sisältö- tai muotokysymyksiä (henkilöitä, sanontoja, kielen muotoja jne). Kirjan lopusta löytyvät nimi- ja asiasanahakemisto.

Sarasti-Wileniuksen työ tuo mieleen D. R. Shackleton-Baileyn 1960–70-luvuilla laatiman edition Ciceron koko kirjeenvaihdosta. Shackleton-Baileyn työtä pidetään poikkeuksellisena tieteellisenä saavutuksena ja se on edelleen Ciceron kirjeiden arvostetuin editio ja kommentaari. Sarasti-Wileniuksen työ on tehty samalla tieteellisellä tinkimättömyydellä, mikä takaa sen pysyvän arvon.

KIRJALLISUUS

- Rissanen, Veli-Matti. 2011. *Amicorum colloquia absentium*. Kirjeenkirjoittamisen konventiot Rooman tasavallan ajan lopulla. Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus* (toim. Leskelä-Kärki M., Lahtinen, A., Vainio-Korhonen, K.), 30–55.
- Sarasti-Wilenius, Raija. 2009. Kirjeenkirjoitus akateemisena oppiaineena 1600-luvulla Turun akatemian piirissä. *Auraica* vol. 2, 75–87.
- Sarasti-Wilenius, Raija. 2011. Kirjeen rooli lapsuudesta aikuisuuteen. Gyldenstolpe-perheen latinankielinen kirjeenvaihto (1160–1708). Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*. (toim. Leskelä-Kärki M., Lahtinen, A., Vainio-Korhonen, K.), 114–140. SKS.

VELI-MATTI RISSANEN

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka työskentelee Turun yliopiston klassillisten kielten ja antiikin kulttuurin yksikössä tutkijana ja tuntiopettajana.